

<https://doi.org/10.15407/sofs2022.01.034>

УДК 322.122.380.341/1

В.С. МАЛЬЦЕВ, старший науковий співробітник
ДУ «Центр оцінювання діяльності наукових установ
та наукового забезпечення розвитку регіонів України НАН України»
вул. Володимирська, 54, Київ, 01601, Україна
e-mail: maltsevvs@nas.gov.ua
<http://orcid.org/0000-0001-9692-1143>

Г.Є. КУЗЬМІНСЬКА, кандидат хімічних наук,
старший науковий співробітник, учений секретар
ДУ «Центр оцінювання діяльності наукових установ
та наукового забезпечення розвитку регіонів України НАН України»
вул. Володимирська, 54, Київ, 01601, Україна
e-mail: kuzminskaya@nas.gov.ua
<http://orcid.org/0000-0003-4060-4100>

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті надано огляд підходів до визначення поняття «конкурентоспроможність», розглянуто методологію та результати оцінювання конкурентоспроможності європейських регіонів на рівні ЄС та деяких країн-членів.

Основними джерелами інформації для аналізу є звіти Європейської комісії (ЄК) «Індекс конкурентоспроможності регіонів» за 2010 і 2019 роки, а також наукові роботи, присвячені методології побудови і розрахунку цього індексу у Великій Британії, Фінляндії та Польщі.

Надано докладний огляд зазначених підходів. Шляхом порівняння методології, викладеної у звітах ЄК за 2010 і 2019 роки, показано, що при оцінюванні регіональної конкурентоспроможності більш суттєвого значення набуває соціальний аспект. Проаналізовано результати оцінювання конкурентоспроможності регіонів ЄС-28 за методологією ЄК, наведено у звіті 2019 року, та виокремлено десять найбільш і найменш конкурентоспроможних регіонів ЄС-28. До першої десятки увійшли важливі ділові та фінансові центри з потужни-

Цитування: Мальцев В.С., Кузьмінська Г.Є. Методологія оцінювання регіональної конкурентоспроможності на прикладі Європейського Союзу. *Наука та наукознавство*. 2022. № 1 (115). С. 34—47. <https://doi.org/10.15407/sofs2022.01.034>

ми університетами і кілька інших регіонів, де розташовані штаб-квартири банків і великих транснаціональних компаній. До другої десятки — регіони, які в основному знаходяться в Греції, Румунії та Болгарії. Ці регіони залишаються такими попри значні фінансові надходження, що свідчить про безперспективність їх подальшого розвитку за дотаційною схемою. Аналіз показав, що перевагами для регіонального розвитку в межах ЄС є великі міста, агломераційна економіка, високий рівень людського капіталу та інноваційна активність. Помітним також залишається поділ регіонів всього ЄС-28 на «північний захід» та «південний схід».

На основі даних звіту ЄК за 2019 р. проаналізовано залежність (у регіонах ЄС-28) між Індексом конкурентоспроможності регіонів та Індексом валового регіонального продукту, а також між Індексом конкурентоспроможності регіонів і нерівномірністю розподілу доходів.

За результатами аналізу підходів до оцінювання конкурентоспроможності регіонів авторами запропоновано їх класифікацію: факторний, результатний, інтегральний та комплексний. Зазначено, що більш інформативним є комплексний підхід, коли аналізуються обрані соціально-економічні фактори, на основі яких розраховується Індекс конкурентоспроможності регіонів, який порівнюється з результатними показниками.

Ключові слова: конкурентоспроможність, Індекс конкурентоспроможності регіонів, ЄС-28, Індекс валового регіонального продукту, нерівномірність доходів.

Вступ. Конкурентоспроможність є однією з основних категорій, що широко використовуються в теорії та практиці економічних наук, та в перекладі з латинської мови означає «суперництво», «боротьба за досягнення найкращих результатів» [1]. Значна кількість економічних процесів сьогодні визначається саме конкуренцією. На сучасному етапі дедалі більшого значення набуває регіональна конкуренція, яка поступово стає одним із найважливіших факторів розвитку і взаємодії регіонів.

Поняття конкурентоспроможності з'явилося на початку 1980-х рр. завдяки роботам Майкла Портера і спочатку стосувалося діяльності компаній [2]. Незабаром його почали використовувати для аналізу впливу відмінностей між країнами на їх економічний успіх. Конкурентоспроможність стала темою академічних і політичних дискусій.

В економічній науці конкурентоспроможність досліджується на рівні країн (макрорівень), регіонів (мезорівень) і підприємств (мікрорівень). Вважається, що підприємство є конкурентоспроможним, якщо воно має конкурентні переваги над іншими суб'єктами господарювання, а саме здатність реагувати на зміни на ринку й прагнути збільшити власний сегмент ринку та прибуток. Конкурентоспроможність країни розглядається як сукупність властивостей, притаманних національній економіці, що визначають здатність країни конкурувати з іншими країнами при одночасному збереженні або підвищенні доходів своїх громадян.

Але конкурентоспроможність регіону не є ані сукупним результатом діяльності підприємств регіону, ані спрощеним варіантом конкурентоспроможності країни. Зазначене обумовлює актуальність досліджень, спрямованих на вдосконалення методології оцінювання конкурентоспроможності на регіональному рівні.

Аналіз досліджень і публікацій. Існують різні наукові погляди щодо визначення сутності поняття «конкурентоспроможність регіону», які узагальнено в [3, с. 7—12]. Як показав аналіз, їх спільність полягає в тлумаченні конкурентоспроможності як фактора досягнення економічного успіху, який вимірюється підвищенням рівня життя населення та рівнем реального доходу підприємств, що працюють у відкритому ринковому середовищі. Тому конкурентоспроможність регіону може розглядатися як підсумок показників випуску або результативних показників. Але при аналізі конкурентоспроможності важливо також визначити фактори, які визначають отримані результати.

Факторна конкурентоспроможність відображає довгострокову здатність економіки регіону впоратись із конкурентними викликами, зокрема міжнародними. Вона є похідним від низки соціально-економічних факторів. Найбільш поширеними сферами соціально-економічного розвитку, за якими оцінюються фактори конкурентоспроможності, є: рівень освіти, демографія, забезпечення охорони здоров'я, ринок праці, екологія, макроекономічна стабільність, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, ринок товарів, інфраструктура, інноваційна спроможність та ін.

Результатний підхід ґрунтується на аналізі цільових результатів якості та рівня життя, які напряду залежать від вихідних факторів конкурентоспроможності. При використанні результатного підходу зазвичай аналізуються валовий регіональний продукт на душу населення, наявні доходи на душу населення або нерівномірність доходів. У якості результатних показників іноді використовують також продуктивність та зайнятість і безробіття, відповідно до «Піраміди конкурентоспроможності європейських регіонів» [4]. Можна навести конкретні приклади аналізу конкурентоспроможності лише на основі результатних показників. Наприклад, В.Ф. Горячук пропонує оцінку конкурентоспроможності регіонів України здійснювати на основі результатного підходу з використанням одного показника валового регіонального продукту на одну особу [5]. М. Кондратюк-Неродзінська розраховує Індекс конкурентоспроможності польських воєводств за сукупністю результатних показників [6].

Метою статті є узагальнення підходів, які використовуються Європейською комісією, окремими національними дослідними установами або регіональними органами влади країн-членів ЄС для оцінювання конкурентоспроможності регіонів.

Вклад основного матеріалу. Методологія оцінювання конкурентоспроможності регіонів зазвичай передбачає побудову синтетичних зведених індексів, які розраховуються лише на основі обраних факторів або враховують як фактори конкурентоспроможності, так і результатні показники, або індекс конкурентоспроможності регіонів, розрахований на основі обраних факторів, порівнюється з результатними показниками. Приклади подібних методів оцінювання наведено нижче.

Створення індексів конкурентоспроможності регіонів стикається з труднощами, пов'язаними з доступністю статистичних даних на регіональному рівні, що має вплив на вибір показників. Розбіжності в наукових поглядах щодо визначення конкурентоспроможності регіонів та обмежений доступ до статистичних даних на регіональному рівні обумовлюють неоднозначність підходів до розрахунку індексів конкурентоспроможності регіонів.

Показовими прикладами розрахунку Індексу конкурентоспроможності регіонів всередині ЄС, де реалізовано різноманітні варіанти його визначення з урахуванням національних особливостей статистичних обстежень, є методологія Європейської комісії для визначення конкурентоспроможності європейських регіонів, а також підходи, використовувані в таких країнах ЄС, як Велика Британія, Фінляндія, Польща.

У Великій Британії починаючи з 2000 р. визначається так званий Британський індекс конкурентоспроможності (*UK Competitiveness Index, UKCI*) [7], який є результатом новітнього, ретельного та авторитетного аналізу конкурентоспроможності регіонів і населених пунктів Великої Британії на рівні *NUTS 3*. *UKCI* являє собою інтегрований показник конкурентоспроможності, який враховує як розвиток і стійкість бізнесу, так і економічний добробут людей. З погляду цього розробники *UKCI* визначають конкурентоспроможність як здатність економіки залучати та підтримувати компанії зі стабільною або зростаючою часткою ринку за умови стабільності або покращення рівня життя громадян. *UKCI* визначається на основі 10 показників конкурентоспроможності, які поділяються на вхідні (*input factors*), вихідні (*output factors*), та результатні (*outcome factors*). Результатними є два показники — щотижнева зарплата та рівень безробіття. Аналізуючи структуру *UKCI*, варто звернути увагу на такі включені до нього показники, як рівень економічної активності, кількість приватних підприємств у розрахунку на 1000 мешканців, зайнятість населення.

У Фінляндії визначається Індекс конкурентоспроможності регіонів, який розраховується з 16 показників, поєднаних у такі групи: людський капітал, інновації, економічна діяльність, доступність [8]. З метою приведення абсолютних і відносних показників до єдиної системи вимірювання проводиться розрахунок стандартизованих значень показників за методикою, запропонованою фінськими економістами Я. Хуоварі, А. Кангашару та А. Аланен:

а) у разі використання абсолютних показників стандартизовані значення визначаються діленням питомої ваги показника певного регіону в загальній величині для країни на питому вагу населення цього регіону;

б) у разі застосування відносних показників стандартизовані значення розраховуються як відношення показника регіону до аналогічного показника на рівні країни.

Для кожної групи показників розраховується середній індекс. Загальний індекс конкурентоспроможності визначається як проста середня величина групових індексів.

Цікавим для України є досвід Польщі, де апробовано декілька підходів до розрахунку індексів конкурентоспроможності воєводств.

Так, у Свентокшиському воєводстві оцінювання конкурентоспроможності регіону на тлі інших польських воєводств здійснюється шляхом поділу показників конкурентоспроможності регіонів Польщі на факторні та результатні [9]. Порівняння конкурентоспроможності регіону з іншими воєводствами здійснюється з використанням 23 показників за чотирма факторами: економічний, соціальний, техніко-технологічний, екологічний. У якості результатного показника, з яким порівнюється індекс конкурентоспроможності воєводств, використовується валовий регіональний продукт на душу населення.

У звіті Велькопольського воєводства Індекс конкурентоспроможності польських регіонів визначено з використанням 71 показника за такими факторами: економіка, демографія, ринок праці, освіта, комфортне життя, просторова якість [10]. Комплексний аналіз передбачає розподіл воєводств за групами за рівнем розвитку у вказаних соціально-економічних сферах і величиною зведеного індексу регіональної конкурентоспроможності.

Білостокський університет розраховує Індекс конкурентоспроможності регіонів з використанням результатного підходу за такими двома групами показників [6]:

- результати (ВРП на душу населення і наявний дохід на душу населення);
- вихідні фактори (валова додана вартість на одного працюючого, рівень зайнятості та рівень безробіття, довготривале безробіття).

На рівні ЄС розраховується Індекс конкурентоспроможності регіонів (*The Regional Competitiveness Index, RCI*), який дає змогу проводити відповідний порівняльний аналіз. Робота над створенням *RCI* розпочалась у 2008 р., і при цьому використовувався досвід роботи над Індексом глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму. Першу доповідь, яка показала регіональну диференціацію щодо конкурентоспроможності в ЄС на основі *RCI*, опубліковано в 2010 р. (*RCI 2010*) [11]. Наступні видання опубліковано у 2013 та 2016 рр., останнє в 2019 р. (*RCI 2019*) [12], і в ньому містяться результати порівняння 268 регіонів на рівні *NUTS 2* у складі 28 країн ЄС.

Кожного разу до методики оцінювання *RCI* та переліку показників вносилися зміни з урахуванням критичних зауважень. Тому слід бути обережним, порівнюючи *RCI* за різні роки.

Розробляючи методологію розрахунку *RCI*, автори доповіді «*RCI 2010*» визначили регіональну конкурентоспроможність як «здатність певного міста чи регіону забезпечувати високі та зростаючі доходи, а також покращувати засоби існування громадян, які там проживають». На їхню думку, вирішальне значення мають отримані громадянами вигоди, але мають враховуватися й інтереси підприємств. Отже, автори рейтингу *RCI* трактують регіональну конкурентоспроможність як здатність регіону забезпечити при-

ваблivi та стійкі умови праці та життя як для підприємств, так і громадян регіону [13].

При такому підході переваги громадян і суб'єктів господарювання певного регіону мають ключове значення, відтак визначення конкурентоспроможності, надане в «*RCI 2010*», враховує не лише економічні, а й соціальні фактори. Хоча *RCI* є індексом, що вимірює регіональну конкурентоспроможність, деякі показники, за якими він розраховується, визначаються на рівні країн.

Методологічно індекс *RCI* ґрунтується на одинадцяти факторах, які автори звіту називають «компонентами» (*pillars*). Ці фактори об'єднані у три групи: базова група, група ефективності та інноваційна група.

Базову групу складають такі фактори: регіональні та національні інституції, макроекономічна стабільність, інфраструктура, охорона здоров'я та базова освіта в країні. Ці фактори вважаються важливими для соціально-економічного розвитку регіонів. Адже регіон не може нормально функціонувати без ефективного управління, налагодженої системи охорони здоров'я і розвинутої інфраструктури.

Група ефективності складається з трьох факторів: вища освіта та навчання впродовж життя і підвищення кваліфікації, структура та ефективність ринку праці, розмір ринку. Фактор освіти та підвищення кваліфікації забезпечує якість персоналу, фактор структури та ефективності ринку праці характеризує стан зайнятості та масштаби безробіття, а фактор розміру ринку дає загальне уявлення про потенціальний попит, який залежить від кількості та доходу покупців. Показники групи ефективності є важливою інформацією для підприємців, оскільки вони показують перспективи розвитку бізнесу.

Інноваційна група складається з трьох факторів. Перший — це технологічна готовність, яку можна трактувати як ступінь використання технологій як підприємствами, так і домогосподарствами (про це свідчить, наприклад, наявність у домогосподарств доступу до Інтернету та ширококутвого зв'язку, популярність інтернет-магазинів). Другим фактором є рівень просування бізнесу (який, серед іншого, визначається статусом зайнятості у певних галузях). Третій фактор — інновації (кількість заявок на патенти, кількість наукових публікацій та витрати на дослідження і розробки). Фактори третьої групи дають можливість компаніям, що працюють в регіоні, підвищити продуктивність і вийти на нові ринки.

Розробники *RCI* вважають, що фактори інноваційної групи є ключовими для високорозвинених і найбільш конкурентоспроможних регіонів. Для регіонів, що розвиваються, найбільш важливими є фактори, які входять до базової групи та групи ефективності.

Видання «*RCI 2019*» включає 74 показника, в більшості розрахованих на основі статистичних даних. Додатково використовувались дані з таких джерел: Регіональне інноваційне табло, Центр досліджень і технологій, Звіт

Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність, Індекс якості уряду від Гетеборзького університету, Спеціальний Євробарометр 470 та ін.

Для розрахунку *RCI* здійснюється нормалізація показників за методом *z*-оцінки, або методом стандартних відхилень. Цей метод докладно обґрунтовано у звіті *RCI 2010*. Нормалізація показників за методом стандартних відхилень здійснюється за формулами стандартизації шляхом розрахунку так званих *z*-балів [11, с. 56]:

$$z_{stdkj} = \frac{x_{kj} - X_k}{S_k},$$

де: z_{stdkj} — нормалізоване значення *k*-го показника *j*-го регіону; x_{kj} — фактичне значення *k*-го показника *j*-го регіону; X_k — середнє значення *k*-го показника; S_k — стандартне (середньоквадратичне) відхилення *k*-го показника.

Для кожної групи факторів розраховуються субіндекси як середнє арифметичне балів окремих факторів («компонентів»). Сам індекс *RCI* є результатом середньозваженого усереднення субіндексів. Результати розрахунку *RCI 2019* для регіонів ЄС-28 знаходяться в діапазоні від 1,08 (максимальний рівень регіону «Стокгольм») до -1,60 (мінімальний рівень регіону «Північне Егейське море» в Греції).

Для більшої наочності результати розрахунків *RCI* додатково перетворюються за шкалою 0—100 за методом *min_max*, де 0 — найменше значення *RCI* серед регіонів, 100 — найбільше значення.

Як і очікувалось, до десяти найбільш конкурентоспроможних регіонів ЄС-28 належать важливі ділові та фінансові центри з потужними університетами, зокрема Стокгольм і Лондон, і кілька інших регіонів Великої Британії, Утрехт у Нідерландах та ін., де розташовані штаб-квартири банків і великих транснаціональних компаній (табл. 1).

Таблиця 1. Десять найбільш конкурентоспроможних регіонів ЄС-28

Країна	Код регіону	Назва регіону	Бал	Ранг
Швеція	SE11	Стокгольм	100,0	1
Велика Британія	UK00	Лондон та суміжні території	99,1	2
Нідерланди	NL31	Утрехт	99,0	3
Велика Британія	UKJ1	Беркшир, Бакінгемшир і Оксфорд	98,6	4
	UKJ2	Суррей, Східний і Західний Сассекс	98,4	5
Данія	DK01	Столичний регіон	97,8	6
Люксембург	LU00	Люксембург	94,4	7
Німеччина	DE21	Верхня Баварія	94,2	8
Нідерланди	NL01	Флеволанд та північна Голландія	93,2	9
Фінляндія	FI1B	Гельсінкі, Уусімаа	92,3	10

Джерело: побудовано авторами на основі даних [12].

Найбільш конкурентоспроможні регіони ЄС-28 відзначаються найвищим розвитком інфраструктури (аеропорти, залізничні та автомобільні дороги, відносна близькість до портів) і високою щільністю дослідницьких центрів і провідних університетів. Найбільш конкурентоспроможні регіони залучають кваліфіковану робочу силу та забезпечують можливості для інноваційної діяльності. Оскільки Велика Британія вийшла з ЄС, було б цікаво відстежити, як це вплине на конкурентоспроможність провідних регіонів після *Brexit*.

Більшість регіонів з найнижчою конкурентоспроможністю розташовані в Греції, Румунії та Болгарії. До регіонів цієї групи належать також автономні (заморські) регіони Франції та Іспанії (табл. 2). Попри суттєву підтримку ЄС та значні фінансові надходження, конкурентоспроможність цих регіонів залишається низькою, і на сьогодні не варто очікувати їх швидкого розвитку без якісної трансформації та створення інноваційного середовища.

Результати оцінювання конкурентоспроможності регіонів ЄС-28 у 2019 р. підтвердили, що найвищі показники мають більшість столиць і регіонів з великими містами, які мають поліцентричну структуру і виграють від агломераційної економіки, кращого зв'язку і високого рівня людського капіталу. Інші регіони, де такі переваги відсутні, іноді оцінюються набагато гірше. Очевидним і помітним залишається поділ регіонів всього ЄС-28 на «північний захід» та «південний схід».

У звіті «*RCI 2019*» *RCI* порівнюється з результатними показниками, якими вважаються Індекс валового регіонального продукту (Індекс ВРП) та нерівномірність доходів населення.

У звіті «*RCI 2019*» в якості Індексу ВРП використовується середній за 2015—2017 рр. валовий регіональний продукт на душу населення за паритетом купівельної спроможності. В ЄС-28 цей індекс встановлюється на рівні 100. На основі Індексу ВРП визначаються стадії економічного розвитку регіонів:

Таблиця 2. Десять найменш конкурентоспроможних регіонів ЄС-28

Країна	Код регіону	Назва регіону	Бал	Ранг
Греція	EL42	Південне Егейське море	7,9	259
Болгарія	BG31	Південно-західний регіон Болгарії	7,6	260
Іспанія	ES64	Автономне місто Мелілья	6,7	261
Греція	EL63	Західна Греція	6,5	262
	EL53	Західна Македонія	6,1	263
Франція	FRY5	Майотта	5,8	264
Греція	EL51	Східна Македонія, Фракія	5,7	265
Франція	FRY3	Французька Гвіана	5,6	265
Румунія	RO22	Південно-східний регіон Румунії	5,3	267
Греція	EL41	Північне Егейське море	0,0	268

Джерело: побудовано авторами на основі даних [12].

- стадія 1, найнижча, Індекс ВРП < 50;
- стадія 2, низька, Індекс ВРП = 50—75;
- стадія 3, середня, Індекс ВРП = 75—90;
- стадія 4, висока, Індекс ВРП = 90—110;
- стадія 5, найвища, Індекс ВРП ≥ 110.

Наведена у звіті «*RCI 2019*» точкова діаграма «Індекс конкурентоспроможності — Індекс ВРП» вказує на значну та пряму нелінійну залежність з коефіцієнтом кореляції 0,54: «Вищі рівні Індeksu ВРП відповідають вищим рівням конкурентоспроможності, але цей зв'язок стає дедалі слабшим із зростанням Індeksu ВРП; для менш розвинених регіонів взаємозв'язок є міцним: незначне збільшення ВРП на душу населення пов'язане з явним підвищенням конкурентоспроможності» [12, с. 23]. Автори звіту вказують, що діаграма «Індекс конкурентоспроможності — Індекс ВРП» дає змогу визначити більш ефективні регіони, в яких *RCI* набагато більший при заданому рівні Індeksu ВРП: «Якщо регіон розташований вище кривої тренду, можемо припустити, що він перевищує свій економічний потенціал; про регіони нижче кривої можна сказати навпаки» [12, с. 23]. З десяти найбільш конкурентоспроможних регіонів ЄС-28, що вказані в табл. 1, Стокгольм, Утрехт, три британські регіони (*UK00*, *UKJ1*, *UKJ2*) та регіон «Гельсінкі» перевершують свій економічний рівень, оскільки вони значно вище кривої тренду, за винятком Люксембургу. Проте у Греції, Іспанії, Італії та Ірландії більшість регіонів мають низькі результати: при відносно високому Індeksu ВРП їхній *RCI* має невеликі значення.

У звіті «*RCI 2019*» рамки традиційного аналізу розширено через включення соціальних елементів. Це пов'язано з тим, що 17 листопада 2017 р. Європейський парламент, Рада ЄС та Європейська комісія спільно проголосили «Європейську компоненту соціальних прав» (*European Pillar of Social Rights*), яка містить 20 принципів, необхідних для втілення справедливості під час функціонування ринку праці та системи соціального забезпечення в ХХІ столітті в Європі [14]. Тому в звіті «*RCI 2019*» проаналізовано, наскільки *RCI* впливає на «соціальну компоненту», під якою мається на увазі коефіцієнт нерівномірності доходів, що є частиною ключових показників «Європейської компоненти соціальних прав».

Коефіцієнт нерівномірності доходів обчислюється як квінтильне відношення наявного доходу, отриманого 20 % населення з найвищим доходом, до доходу, отриманого 20 % населення з найнижчим доходом ($S80/S20$).

У країнах ЄС нерівномірність у розподілі доходів у середньому складає $S80/S20 = 5,2$. Зв'язок між *RCI* та нерівномірністю доходів, представлений у звіті «*RCI 2019*» у вигляді точкової діаграми, значний, лінійний та обернений з коефіцієнтом кореляції $-0,63$ [12, с. 25—26]. Так, для основної маси найбільш конкурентоспроможних регіонів західної Європи коефіцієнт нерівномірності доходів $S80/S20$ знаходиться в діапазоні від 2,3 до 5,9. Наприклад, шведські регіони як правило відрізняються високим рівнем конку-

рентоспроможності та низькою нерівномірністю доходів у діапазоні від 2,3 до 2,9. Регіони з низьким рівнем *RCI* мають тенденцію до більш нерівномірного розподілу доходів. Наприклад, болгарські, румунські та деякі італійські, іспанські, грецькі регіони характеризуються поєднанням низької конкурентоспроможності і високої нерівномірності доходів у діапазоні від 4,6 до 9,1.

Подолання нерівномірності доходів стає дедалі помітнішою ознакою соціальної інтеграції та справедливості в ЄС і світі. Однак в умовах викликів сьогодення, спричинених пандемією коронавірусу, реалізація цілей «Європейської компоненти соціальних прав» суттєво ускладнюється, що потребує особливої уваги до сфери соціального забезпечення.

На основі наведених у статті прикладів авторами запропоновано таку класифікацію підходів до оцінювання конкурентоспроможності регіонів:

- факторний, що передбачає здійснення аналізу конкурентоспроможності за обраними факторами;
- результатний, що передбачає здійснення такого аналізу за результатними показниками;
- інтегральний, коли у зведеному індексі враховуються як фактори конкурентоспроможності, так і результатні показники;
- комплексний, коли зведений індекс, розрахований на основі факторів конкурентоспроможності, порівнюється з результатними показниками.

Інтегральний підхід реалізовано, наприклад, у Британському індексі конкурентоспроможності.

Комплексний підхід реалізовано у звітах Європейської комісії «Регіональний індекс конкурентоспроможності» за 2010, 2013, 2016 та 2019 рр. Наступний звіт очікується в 2022 р.

Висновки. Розбіжності в наукових поглядах щодо визначення поняття «регіональна конкурентоспроможність» та обмежений доступ до статистичних даних на регіональному рівні обумовлюють неоднозначність підходів до розрахунку індексів конкурентоспроможності регіонів.

Оцінювання регіональної конкурентоспроможності зазвичай передбачає побудову синтетичних зведених індексів, які розраховуються або лише на основі обраних факторів, або з урахуванням як факторів конкурентоспроможності, так і результатних показників.

Деякі дослідники пропонують оцінювання конкурентоспроможності регіонів здійснювати на основі результатного підходу, використовуючи як інтегральний показник конкурентоспроможності лише валовий регіональний продукт на душу населення. Інші пропонують розраховувати Індекс регіональної конкурентоспроможності (*RCI*) за сукупністю результатних показників. Але обмежуватися лише показником валового регіонального продукту на душу населення або сукупністю результатних показників нецільно. Більш інформативним є комплексний підхід, коли аналізуються обрані соціально-економічні фактори, на основі яких розраховується Індекс

конкурентоспроможності регіонів, який порівнюється з результатними показниками.

Найбільш авторитетним та обґрунтованим є підхід, запропонований в методиці Європейської комісії щодо визначення *RCI* на основі обраних факторів, який порівнюється з результатними показниками — Індексом ВРП та «соціальним компонентом», під яким мається на увазі коефіцієнт нерівномірності доходів.

RCI орієнтований на рівень соціально-економічного розвитку країн-членів ЄС і пов'язаний з цілями і пріоритетами регіональної політики, що реалізується в ЄС. Аналіз *RCI*, 11 факторів (компонентів) та окремих показників дає можливість зіставлення кожного з європейських регіонів із середнім рівнем ЄС або з подібними регіонами. У цьому плані *RCI* є унікальним інструментом аналізу конкурентоспроможності європейських регіонів: за допомогою інтерактивного онлайн-інструменту представники регіональної влади, а також звичайні громадяни можуть дізнатися, як їхні регіони працюють з точки зору інновацій, управління, транспорту, цифрової інфраструктури, охорони здоров'я та людського капіталу. *RCI* може бути дуже ефективним інструментом у підготовці нових програм, оскільки він допомагає регіонам ЄС визначати їхні сильні та слабкі сторони та на підставі результатів такого аналізу обґрунтовувати необхідність і доцільність державних інвестицій.

Рівень конкурентоспроможності не слід ототожнювати з рівнем розвитку, оскільки конкурентоспроможність включає не тільки поточний рівень активності, а й потенціал для майбутнього економічного зростання.

Проведений аналіз регіональної конкурентоспроможності може бути корисним при розробленні методології оцінювання конкурентоспроможності регіонів України. З погляду на проведений аналіз до її базових положень можна включити такі: використання доступної інформації Державної служби статистики України; врахування європейського досвіду; комплексний підхід до оцінювання з урахуванням економічних і соціальних факторів регіонального розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Клименко С.М., Омеляненко Т.В., Барабась Д.О. та ін. Управління конкурентоспроможністю підприємства. Київ: КНЕУ, 2008. 520 с.
2. Porter M.E. *Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990. 426 p.
3. Бобровська О.Ю., Серьогін С.М., Савостенко Т.О. та ін. Інноваційні підходи до забезпечення конкурентоспроможності регіонів у контексті активізації економічного розвитку / За заг. ред. О.Ю. Бобровської та Т.О. Савостенко. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2013. 196 с.
4. Gardiner B., Martin R., Tyler P. *Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions*. Cambridge, 2nd rev. version. July 2004. 40 p. <https://doi.org/10.4324/9780203607046>

5. Горячук В.Ф. Оцінка конкурентоспроможності регіонів України на основі результатного підходу. *Регіональна економіка*. 2011. № 1. С. 39–46.
6. Kondratiuk-Nierodzińska M. Regionalne systemy innowacji a konkurencyjność województw w Polsce. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok, 2013. 308 s.
7. Huggins R., Thompson P., Prokop D. UK Competitiveness Index 2019. 114 p. URL: <http://orca.cf.ac.uk/120234/1/R%20Huggins%202019%20UK%20competitive%20index%20report%20March2019.pdf> (дата звернення: 15.11.2020).
8. Huovari J., Kangasharju A., Alanen A. Regional Competitiveness in Finland. 40th Congress of the European Regional Science Association: “European Monetary Union and Regional Policy” (August 29— September 1), 2000, Barcelona, Spain. 17 p. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/114862/1/ERSA2000_234.pdf (дата звернення: 15.10.2020).
9. Wojarska M. Konkurencyjność województwa Świętokrzyskiego na tle pozostałych regionów Polski. *Studia I Materiały «Miscellanea Oeconomicae»*: Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach. Rok 18. No. 3/2014. S. 129–143.
10. Borkowicz K., Górniak S., Hofman B., Jakubowicz A. Pozycja konkurencyjna województwa Wielkopolskiego w kraju i Unii Europejskiej 2016. Poznań: Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne. 2017. 167 s.
11. Annoni P., Kozovska K. EU Regional Competitiveness Index (RCI) 2010. EUR 24346 EN. Luxembourg: Publications Office of the European Union; JRC58169. 2010. 286 p. URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/eu-regional-competitiveness-index-rci-2010> (дата звернення: 24.01.2020).
12. Annoni P., Dijkstra L. The UE Regional Competitiveness Index 2019. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2019. 42 p. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/2019_03_rci2019.pdf (дата звернення: 28.01.2020).
13. Dijkstra L., Annoni P., Kozovska K. A New Regional Competitiveness Index: Theory, Methods and Findings. Working Papers: A series of short papers on regional research and indicators produced by the Directorate-General for Regional Policy. European Union. Regional Policy. No. 02/2011. 28 p. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/2011_02_competitiveness.pdf (дата звернення: 22.02.2021).
14. Олещенко В. Новітня політика Європейського Союзу у сфері соціальних прав. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. Вип. 1. С. 58–64. <https://doi.org/10.36030/2664-3618-2020-1-58-64>

Одержано 11.11.2021

REFERENCES

1. Klymenko, S.M., Omelianenko, T.V., & Barabas D.O. et all. (2008). *Business competitiveness management*. Kyiv: National Economic University named after Vadym Hetman [in Ukrainian].
2. Porter, M.E. (1990). *Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990.
3. Bobrovska, O.Yu., & Savostenko, T.O. (2013). *Innovative approaches to ensuring the competitiveness of regions in the context of intensifying economic development*. Dnipropetrovsk Regional Institute for Public Administration, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine [in Ukrainian].
4. Gardiner, B., Martin, R., & Tyler, P. (2004). *Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions*. Cambridge, 2nd revised version. <https://doi.org/10.4324/9780203607046>
5. Goryachuk, V.F. (2011). Assessment of the competitiveness of the regions of Ukraine on the basis of an effective approach. *Regional economy*, 1 (75), 39–46 [in Ukrainian].
6. Kondratiuk-Nierodzińska, M. (2013). *Regional innovation systems and the competitiveness of voivodeships in Poland*. Białystok: Publishing House of the University of Białystok [in Polish].

7. Huggins, R., Thompson, P., & Prokop D. (2019). UK Competitiveness Index 2019. URL: <http://orca.cf.ac.uk/120234/1/R%20Huggins%202019%20UK%20competitive%20index%20report%20March2019.pdf> (last accessed: 15.11.2020).
8. Huovari, J., Kangasharju A., & Alanen A. (2000). Regional Competitiveness in Finland. 40th Congress of the European Regional Science Association: “European Monetary Union and Regional Policy”, August 29 — September 1, Barcelona, Spain. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/114862/1/ERSA2000_234.pdf (last accessed: 15.10.2020).
9. Wojarska, M. (2014) Competitiveness of the Świętokrzyskie Voivodeship in comparison to other Polish regions. *Studies and Materials «Miscellanea Oeconomica»: Jan Kochanowski University in Kielce*, 3 (18), 129—143 [in Polish].
10. Borkowicz, K., Górniak, S., Hofman, B., & Jakubowicz, A. (2017). *Competitive position of the Wielkopolska Region in the country and the European Union 2016*. Poznań: Wielkopolskie Regional Territorial Observatory [in Polish].
11. Annoni, P., & Kozovska, K. (2010). EU Regional Competitiveness Index (RCI) 2010. EUR 24346 EN. Luxembourg: Publications Office of the European Union; JRC58169. URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/eu-regional-competitiveness-index-rci-2010> (last accessed: 24.01.2020).
12. Annoni, P., & Dijkstra, L. (2019). The UE Regional Competitiveness Index 2019. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgenerator/work/2019_03_rci2019.pdf (last accessed: 28.01.2020).
13. Dijkstra, L., Annoni, P., & Kozovska, K. (2011). A New Regional Competitiveness Index: Theory, Methods and Findings. Working Papers: A series of short papers on regional research and indicators produced by the Directorate-General for Regional Policy. European Union. Regional Policy, 02/2011. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgenerator/work/2011_02_competitiveness.pdf (last accessed: 22.02.2021).
14. Oleshchenko, V. (2020). The modern European Union policy in the field of social rights. *Collection of scientific works of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*, 1, 58—64. <https://doi.org/10.36030/2664-3618-2020-1-58-64> [in Ukrainian].

Received 11.11.2021

V.S. Maltsev, senior researcher

Center for Evaluation of Activity of Research Institutions

and Scientific Support of Regional Development of Ukraine of the NAS of Ukraine

54, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine

e-mail: maltsevvs@nas.gov.ua

<http://orcid.org/0000-0001-9692-1143>

G.Ye. Kuzminska, PhD (Chemistry), senior researcher, scientific secretary

Center for Evaluation of Activity of Research Institutions and Scientific

Support of Regional Development of Ukraine of the NAS of Ukraine

54, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine

e-mail: kuzminskaya@nas.gov.ua

<http://orcid.org/0000-0003-4060-4100>

METHODOLOGIES FOR ASSESSMENT OF THE REGIONAL COMPETITIVENESS IN THE EUROPEAN UNION

The article contains a review of theoretical approaches to the definition of the notion “competitiveness”, with analyzing methodologies and results of assessment of the competitiveness of European regions at EU and country level.

The main information sources for the analysis are reports of the European Commission (EC) “Regional Competitiveness Index” for 2010 and 2019 (“RCI 2010” and “RCI 2019”), and research works devoted to the methodology for constructing and estimating this index in U.K., Finland and Poland.

An extensive review of the abovementioned methodologies is given. By comparing the methodologies presented in “RCI 2010” and “RCI 2019”, it is shown that the social dimension gained the increasingly higher significance in the assessment of regional competitiveness. Results of assessment of the regional competitiveness in EU-28 by the EC methodology given in “RCI 2019” are analyzed, with highlighting ten most and least competitive regions in EU-28. The top ten included important business and financial centers with leading universities and several other regions accommodating headquarters of banks and large transnational corporations. The bottom ten included the regions located mainly in Greece, Romania and Bulgaria. These regions remain to be backward in spite of heavy financial inflows, thus confirming the futility of their further development by subsidy scheme. The analysis showed that the advantages for regional development within EU are large cities, agglomeration economy, high performance of human capital and innovation activity. The division of regions across EU into “North West” and “South East” is also notable.

The dependence (in EU-28 regions) between RCI and Index of Gross Regional Product, and between RCI and inequality of income distribution was analyzed using data from “RCI 2019”.

A classification of methods for assessment of regional competitiveness is proposed on the basis of the analysis: factor-based, result-based, integral and complex. It is argued that the complex method is more informative, as it involves analysis of selected socio-economic factors used for estimating RCI that will be compared with outcome factors.

Keywords: *competitiveness, Regional Competitiveness Index, EU-28, Index of Gross Regional Product, income inequality.*